

Причини і наслідки світової фінансової кризи в контексті глобалізаційних процесів

Арутюнян Р.Р., Одеський державний економічний університет

Фінансові кризи останніх двох десятиліть і, особливо, сучасна світова фінансова криза змінюють уявлення як про природу кризових явищ, так і про їх причини й наслідки. Проблематикою і дослідженнями суті, причин, наслідків фінансових криз займалися як західні учені, так і російські й українські автори: Маркс К., Мальтус Т., Мауро П., Гостри Д., Кругман Р., Баласса В., Форбес К., Красавіна Л, Анікін А., Шмельов В., Корнєєв В., Міщенко В., Науменкова С. та ін.

Сучасна криза і за причинами, які лежать в його основі, і за масштабом прояву кризових явищ, безумовно, є загальносвітовою, системною, структурно-циклічною кризою, що охопила всі сторони життя ринкової економічної системи. Але ми обмежимося розглядом проблем диспропорцій саме у фінансовій сфері і виділимо три основні фундаментальні причини, які, на думку авторів, зумовили глибину, системність і масштаби світової фінансової кризи 2007—2009 рр.

По-перше, це протиріччя розвитку реального і фінансового секторів економіки, що виявляються в їх асинхронності і диспропорційності, що посилюються. По-друге, це криза економічної політики і господарського механізму, заснованих на рецептах монетаризму. По-третє, це невідповідність принципів Ямайської світової валютної системи умовам функціонування, що змінилися, і розстановці сил в світовому господарстві. Фінансовий капітал, який є “тіню” реального капіталу, в умовах гігантських фінансових спекуляцій перетворюється на фікцію і приводить до формування нічим не забезпеченого “макроміхура”. До 2007 року цей фіктивний капітал, або тінь свого реального двійника гігантськи подовжилася, сформувалася ілюзія вартості, відірваної від дійсної економічної реальності цін. Особливо це виявилось на світових фондових ринках. Цінні папери I порядку – акції цю “тінь” збільшили в десятки раз і, виражена в цінних паперах вартість, або так звана ринкова капіталізація в десятки разів перевищувала вартість реальних активів залежно від ринкової кон'юнктури. Статистика свідчить, що до 2008 року об'єм світового ВВП склав приблизно 50 трлн. доларів, а сукупний об'єм світових фінансових активів наближається до 200 трлн. доларів, тобто в 4 рази перевищує реальний світовий продукт. А якщо розглянути цінні папери II порядку, або деривативи, то по ряду оцінок, їх об'єм на світових фондових ринках перевищив суму в 500 трлн. доларів. Похідні цінні папери – це вже “тінь від тіні” реального капіталу. Гроші народжують нові, більші гроші (Д-Д'-Д“) і формується ілюзія створення і зростання вартості у сфері обігу.

Друга фундаментальна причина, що зумовила сьогоднішні кризисні явища, — це криза економічної політики промислово-розвинених країн, яка заснована і реалізувала постулати монетаризму при створенні механізмів господарювання. Ця концепція, як відомо, прийшла на зміну теорії кейнсіанст-

ва, що відстоює необхідність найширшого втручання держави в економічне життя суспільства в цілях пристосування виробничих відносин до зростаючого усупільнення виробництва і капіталу і вирішення завдань подолання кризових явищ, досягнення повної зайнятості і підвищення темпів економічного зростання. Кейнсіанство як парадигма економічного розвитку лежало в основі економічної політики розвинених країн впродовж 40-х – початки 70-х років XX століття.

Нарешті, третя причина сучасної світової фінансової кризи – невідповідність принципів світової валютної системи умовам відтворення і нової конфігурації сил в світовому господарстві. Історично сталася доларизація світової економіки і явно виразилася ще одна диспропорція – надвиробництво основної світової валюти – долара США. Вже з середини 70-х років в процесі переходу від Бреттон-вудської до Ямайської валютної системи і при відміні прив'язки долара до золотого вмісту, долари стали друкуватися ФРС для всього світу (окрім США!) в необмеженій кількості і контролю над емісією американської грошової одиниці не мають ні країни світу, ні уряд США. Експансія паперових грошей втрачає зв'язок з потребами звороту реальних товарів і послуг. З 1971 по 2008 рік об'єм доларової маси в світі виріс в десятки разів, що у багато разів перевищило реальний об'єм товарів і послуг. Таке положення є надзвичайно вигідним для США, які вже майже 40 років живуть значною мірою за рахунок решти світу. По оцінках деяких економістів, при ВВП в 10 трлн. доларів (20% від світового ВВП), США споживають 40% світового ВВП, в такому ж розмірі здійснюючи викиди шкідливих відходів в атмосферу, в довкілля. Хто платить різницю, абсолютно очевидно. Це весь останній світ, який в обмін на природні ресурси, вироблені в різних країнах товари, що зажадали витрат праці, ресурсів, капіталу, отримує нічим незабезпечені папірці, звані доларами. Ще одна найважливіша межа сучасної валютної системи, сприяюча виникненню кризових явищ, на нашу думку, — це феномен функціонування євровалют, на ринку яких звертається лівова частка світових фінансових ресурсів (до кінця 90-х років загальні річні розміри операцій перевищили рівень 500 трлн. доларів).

Що стосується української економіки і особливостей протікання кризових процесів, то, на нашу думку, слід уважно вивчити причини і наслідки світової фінансової кризи всім керівним структурам, що приймають рішення і розробляють пакет антикризових заходів. Актуальною стає нова парадигма державного регулювання фінансової сфери – від простого встановлення правил гри і контролю за їх дотриманням до активного втручання в процеси купівлі-продажу фінансових інструментів і фінансових послуг. Держава при цьому входить в акціонерну власність фінансових інститутів як гарант їх стабільності не лише на короткостроковий період кризи, але зберігає свій контроль і після його закінчення. І хоча при цьому виникає багато питань, ми абсолютно переконані, що без активного, цілеспрямованого і тривалого втручання держави в економічне життя України проблеми подолання кризи і його наслідків вирішені не можуть бути.

Висновки. Безперечним, на нашу думку, є висновок про те, що в результаті кризи станеться черговий масштабний перерозподіл світового багатства з країн, що піддалися кризі, на користь США через особливу роль долара в світовому господарстві. Ще один висновок пов'язаний з Україною: нашої кризі властивий ряд своїх специфічних рис – це в значній мірі трансформаційна, структурна криза, посилена тим, що протиріччя в поглядах і діях провідних політичних сил навіть в моменти гострих фінансових потрясінь не заставляють об'єднати зусилля для спільних антикризових дій. Але одним з об'єктивних наслідків кризи буде зміна загальної відтворювальної моделі української економіки і її вертикалі влади.